

A mezőgazdasági munkanemek és munkabérek

ELŐADTA BEJCSI NÉMETH ANDOR

A jobbágyfelszabadítást követő idők kapitalista fejlődése gyökeresen megváltoztatta a termelés rendjét. De míg ez a fejlődés az iparban rohamos volt, addig a természettel oly szorosan összefüggő mezőgazdasági termelés csak lépcsőről-lépésre alakult át a zárt családi gazdálkodásból a piacra való termelésre, ami sok agrárországban bizonyos kisebb birtoknagyságon mindmáig nem következett be még hiánytalanul. De nagybirtokon is meglassította a kapitalizmus teljes fejlődését s földesurak tőkehiánya s ezért itt is jóidőig megmaradt a patriarchális naturálgazdálkodás sokféle maradványa.

Amikor előtérbe lép a piacra, nyereségre való termelés, szükségképpen bekövetkezik a nyereséget befolyásoló termelési költségek csökkentése iránti törekvés. Eltűnik a feles művelés s elfoglalja helyét a bérmunka, mert a belterjes termelés eredményeit a földtulajdonos nem akarja megosztani mással, hanem teljes egészében magának kívánja megtartani. Megkezdődik a mezőgazdaság gépesítése, az azelőtt 4-5 hónapig tartó cséplést most már ugyanannyi hét alatt a gép végzi el, majd megjelennek a kapáló- és aratógépek.

Minél intenzivebb valamely ország mezőgazdasága, annál inkább előtérbe lép az időbér. S amikor a mezőgazdaság gépesítése előrehalad, a gépet kiszolgáló munkás már alig földműves, hanem hasonló lesz az ipari munkáshoz, akinek már órabér és túlóradíj jár. A régi agrárországban a fejlődési folyamat még nem ért el mindenhol eddig a pontig és hazánk mezőgazdaságában is még sokféle munkarendszer és munkabér szokásos. Találkozunk tiszta készpénzbérrrel, naturálbérrrel s ennek egyesítésével; az időbér különféle formáival, hónapos, napszámos és órabérral; darab, vagy terület után számított szakmánybérrrel; jutalmakkal és prémiumokkal; részes munkabérral; valamint a már bérlet fogalmához tartozó feles, harmados, negyedes, ötödös művelés számtalan formájával.

Az üzemtan a munkásokat állandó és időszakos munkásokra osztja. Az előbbieket a cselédek, az utóbbiak két csoportja a bérmunkások (napszámosok, szakmányosok, részes munkások) és a lekötött munkások (summások, zsellérek). E felosztás üzemtani szempontból helyes, szociálpolitikai vizsgálódáskor azonban fel nem használható, mert a munkásság igyekezete az, hogy munkaerejét lehetőleg teljesen felhasználhassa s az évszakoknak megfelelően mindenfajta munkához, minél több keresethez jusson. A törpebirtokosok és kisgazdák egyrésze is végez bérmunkát, ha nem is egész éven át és állandóan, hanem saját kisgazdaságukban felesleges munkaerejük értékesítésére, az életvitelükhöz hiányzó javak megszerzésére. Ezek száma változik a gazdasági viszonyokkal, mert minél

rosszabbak a viszonyok, annál magasabbra tolódik ki az a birtokhatár, mely alatt sajátjából eredő jövedelme nem elégséges s ezért kényszerül máshol is munkát vállalni, családtagjait, gyermekeiket munkába küldeni.

Mindezekért mellőzöm a munkásság, vagy munkanemek csoportokba osztását és csak a legfontosabb munkanemekről és munkabéerekről fogok szólni.

A felsorolást a napszámmunkánál kezdem, csupán azért, mert ez a legkönnyebben áttekinthető és természeténél fogva pénzben értékelhető, bár gyakorisága az egyéb mezőgazdasági munkanemek mellett eltörpül. Mint említettem, az időbér, főképpen a napszám és órabérek gyakorisága egyenes arányban növekszik a mezőgazdaság intenzitásával, a földtulajdonos tőkeerejével, a mezőgazdaság gépesítésének fokával. E három tényező közül azonban nálunk egyik sem fejlődött különösen nagyra, ezért a napszám-munka a mezőgazdasági munkák kisebb hányadát alkotja. Az OMK 1929. évi jelentésében 20%-ban állapítja meg a napszámmunka szerepét. A napszámmunka aránya azonban változik a terményárak alakulásával is, mert alacsony terményárak esetében a munkaadók igyekeznek a munkákat részért, vagy terményekben fizetve végeztetni s bár a munkások érdeke ezzel éppen ellentétes, a napszámmunka szerepe a viszonyok rosszabbodásával csökken. Félhivatalos becslések szerint 1932-ben a napszámmunka aránya nem érte el a 10%-ot. A napszamos vagy csak készpénzfizetést, vagy ezen kívül élelmezést is kap. Utóbbi esetben a napszám alacsonyabb. Az élelmezés nyújtása aránylag ritkább és inkább kiscgazda munkadónál fordul elő, míg az uradalmakban a napszamosok állandó változása miatt is, az élelmezés nélküli napszám a szokásos. A férfi napszám-bérek évi átlaga 1913-ban 270 pengő, 1929-ben 3-08, 1934-ben 1/37, 1936-ban 1.43, 1937-ben 185, 1938-ban 196 pengő volt.

A napszám-bérek az 1928-29. években az utolsó békeévek bérei fölé emelkedtek, majd a konjunktúra rosszabbodásával 4 éven át erősen csökkentek, 1934-ben elérték a mélypontot, azóta lassú emelkedést mutatnak, de még nem érik el az 1932. előtti, vagy a békeévek átlagbér mértékét. Az utóbbi négy év napszám-bér emelkedésével szemben azonban emelkedtek a közszükségleti cikkek árai is s mint az OMK 1937. évről szóló jelentésében megállapítja, ahhoz, hogy a munkás egy ruha árát megkeresse, 1937-ben 41 napon át kellett napszám-ban dolgoznia, míg a gazdasági válság mélypontján, amikor pedig a névleges munkabér sokkal alacsonyabb volt, csak 35 napot, 1928-ban pedig 16 napot.

A legalacsonyabb napszám-bér Abaúj-Torna, Zemplén, Szabolcs, Győr-Moson és Pozsony, Fejér és Szatmár vármegyékben, a legmagasabb Csongrád, Csanád-Arad-Torontál, Jász-Nagykun-Szolnok, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyékben található. Általában magasabbak a napszám-bérek az Alföldön, mint a Dunántúlon, ami így volt már a béke-időben is. Ennek különféle okai vannak. Míg az Alföldön a túlnyomó gabonatermesztés miatt a kézimunkaszükséglet az év rövidebb szakára szorítkozik, addig az intenzívebben gazdálkodó Dunántúlon a munkás éven át több munkához jut, megélhetését éven át elosztott munkával megkeresheti s ezért alacsonyabb bérekért is dolgozhat. Az Alföldön a jobb talajminőség folytán jobb az átlagtermések, nagyobb tehát a részesmunkából eredő kereset is, ami maga után vonja a napszám-bérek emelkedését is. Az Alföldön több napszám esik a kiscgazda munkaadókra, akik sürgős munkaidőkben nagyobb munkabéereket fizetnek, de itt azért, hogy a munkadó is együtt dolgozik munkásaival, a munkateljesítmény is sokkal nagyobb. Dunántúlon pedig a túlsúly az uradalmakon van, ahol a munkateljesítmény kisebb, de állandóbb a munkaalkalom. Legmagasabb a napszám az Alföld

ama vármegyékben, ahol nagyobb számban élnek kubikosok, akik igényesebbek a közönséges napszámosoknál.

A napszámbekekről rendelkezésre álló hivatalos és félhivatalos adatok azonban nem teljesen megbízhatók. Mint minden átlagszámítást, az átlagos napszámbekek kiszámítását is erősen befolyásolja az adatok száma s miután az átlagos bér a rendelkezésre álló adatok számtani középárányosa, egyetlen szélsőséges adat miatt az átlag erősen eltolódhat. Ezért is van az, hogy a különböző napszámbekekmutatások alig fedik egymást. Így az OMK adatai éveken át 2%-kal voltak alacsonyabbak a földmívelésügyi minisztérium hivatalos adatainál. De az OMK is 1936 óta az átlagos napszámbekeket már nem saját adatgyűjtése alapján, hanem a földmívelésügyi minisztérium adatai szerint közli. A hivatalos napszámbekekmutatások helyességében is joggal kételkedhetik az, aki az elsőfokú adatszolgáltatás kétes pontosságát ismeri.

Sok szó fér az átlagos évi bekek szokásos kiszámításához is, ami a hivatalos közleményekben is akként történik, hogy tavaszi, nyári, őszi, téli átlagos munkabékek négy tételét összeadják s ezt elosztják négygyel, holott az évi átlagos napszámbekek semmiképen sem a négy évszak bérenek átlaga, mert az egyes évszakokban nem egyformán gyakori a napszám munka, télen szinte kivételesen ritka, de ritkább a magasabb átlagot eredményező nyári napszám munka is. A napszám munka főideje a tavasz, míg júliusban, a legmagasabb bekek idején a részes munkák mellett erősen háttérbe szorul. A munkások évi átlagkeresete, tehát közelebb áll a tavaszi napszámbekekhez, mint az évi átlaghoz.

Az 1923: XXV. törvénycikk lehetőséget nyújt a legkisebb napszámbekek hatósági megállapítására. Az első időben csak kevés helyen került sor erre, de évről-évre nagyobodott az a terület, ahol a legkisebb napszámbekek megállapítást nyertek. Az ország 194 járása és megyei városa közül 1936-ban 71, 1937-ben 84, 1938-ban 113 járásban (megyei városban) történt meg a legkisebb napszámbekek megállapítása.

Fontos annak a mérlegelése, hogy a legkisebb napszámbekek mely magasságban állapíttassanak meg, mert ha azok túl magasak, úgy a munkaadók csökkentik a napszám munkát. Téli időkben is sok gazdaság nyújt munkaalkalmat azért, hogy másodrangú fontosságú munkákat végeztet a környék munkásságával (árok tisztítás, fanyesés stb.) de a napszámbekek felemelésekor már csak a legszükségesebb munkákat fogja napszám osokkal végeztetni s a kevésbé fontosakat, vagy egyáltalában nem, vagy saját cselédségével végzi el. Sok helyen alkalmaznak öreg, rokkant embereket, inkább kegyelemből, könnyű munkára, a napszámbekek túl magas emelésével ezek alkalmazása is megszűnik, mert ugyanazon munkabérért teljes munkaerő is kapható. Magas munkabékek esetében szaporodik a gyermek munka és női munka is. Ha pedig túl alacsony a napszámbekek megállapítása s a valóságban fizetett bekek magasán följük emelkednek, akkor az egész eljárás felesleges. Elsősorban tehát alacsony napszámbekek idején indokolt a hatósági napszámbekek megállapítása, amikor rossz viszonyok folytán nagy tömeg munkás, törpe- és kisbirtokos áll a munkapiacra rendelkezésre, akik egymásnak alája kínálva keresnek munkát, hogy a hatósági munkabékek megállapításánál a munkásságnak legalább a létminimum biztosíttassék. Jobb viszonyok közt is el kell azonban érnie a megállapított legkisebb napszámoknak a viszonyoknak megfelelő létminimumot és éppen ez a törvény intenciója is. Ezzel szemben azt látjuk, hogy 1937-ben a nyári napszámbekek országos átlagban férfiak számára 2 P-ben, a nők számára 1-50 P-ben, gyermekeknél 80 fillérben állapíttattak meg hatóságilag, ami már magábanvéve eléggé alacsony s az országban a legalacsonyabb nyári napszámbekek megállapítás évi átlaga 1.40 P, 1 P, 0.50 P, ami a viszo-

nyoknak meg nem felelően alacsony. Hasonlóképpen a pápai, szikszói járásban a téli időszakra férfi munkásoknak 80, nőknek 60, gyermekek részére 40 fillért állapítottak meg, ami már meg sem közelíti a létminimumot. Nagyon helyes tehát az OMK 1937. évről szóló jelentésében foglalt az a megállapítás, hogy indokolt volna a munkamegállapító bizottságok számára irányokat szabni és megállapítani a létminimumnak azt az összegét, melynél kisebb napszámért a bizottságok se állapíthassanak meg. Sok helyen a napszámbeérek megállapítása oly későn történt, hogy a napszámmunka fődénye már el is múlt.

A legkisebb napszámbeérek napkeltétől napnyugtáig tartó munkanapra vannak megállapítva. Az ipari városok környékén azonban általában tapasztalható a mezőgazdasági munkaidő megrövidülése is, ami miatt ily vidéken sok panasz hangzik el a munkaadók részéről, mert azok sem fizethetnek a hatóságilag megállapított legkisebb munkabéreknél alacsonyabb béreket, holott a munkaidő 3-4 órával megrövidül. Itt tehát már a munkaadók érdeke is az órabérre való áttérés, mely feltétlenül a legigazságosabb időbér, mert a tényleg munkában töltött időt díjazza. Elkerülhető volna általa az állandó torzskodás munkaadó és munkás közt a munkanap megrövidülése miatt, a munkást is ösztönözné az egész nap kihasználására. Sokszor képezi vita tárgyát, hogy ha valamely napszamos pl. egy megbetegedett cseléd munkáját végzi, illetve veszi át s ezért már napkelte előtt megkezdte a munkát az állatok mellett, a hosszabb munkanapért mennyi pótdíj jár, ami órabér mellett ugyancsak ki volna küszöbölve.

A szakmány- vagy akkordbérek esetén, tekintet nélkül a munkaidőre, a végzett munka képezi a díjazás tárgyát. Alapulhat a területen, súly egységeken, darabszámon, a munka minőségén, vagy megállapítható általányszerűen is. Az üzemtan gyakran ide számítja a részesmunkák elnevezés alatt közismert részes aratást, cséplést is, melyekről mint a legfontosabb mezőgazdasági munkákról, későbbben még részletesen fogok szólni.

Nálunk a szakmánymunkabér leggyakoribb a kubikos- és földmunkánál, takarmány és szénakaszálás, erdei munkák, répaművelés, szőlőmunkáknál. Jó kereseti lehetőséget nyújtanak az akkordbérek valamely munkára specializált munkás számára, de gyakorlatlan és kevésbé művelt munkás nem mindig találja meg számítását, s többnyire csak akkor szokta érezni, hogy kedvezőtlen feltételek mellett vállalta a munkát, amidőn a munka javarészét már el is végezte.

Bár az 1923: XXV. törvénycikk rendelkezései szakmánymunkákra is vonatkoznak, a gyakorlatban a szakmánymunkák ilyen szempontból való ellenőrzése ritkán történik meg. Pedig a szakmánybérek minden nehézség nélkül átszámíthatók napszámbeérekre olyképpen, hogy a munkabért elosztjuk annyi munkanappal, amennyi napi munkával a munkás bérét megkereste. Ha az így egy napra eső kereset alacsonyabb a hatóságilag megállapított legkisebb napszámbeérekénél, helye van a hatósági beavatkozásnak s a munkaadó kötelezhető a szakmánybéreknek a hatósági legkisebb napszámbeér mértékére való kiegészítésére.

Főképpen nagyobb gazdaságok szoktak rövidebb-hosszabb időre havi díjazás mellett hónaposokat, summásokat szerződtetni, gyakran az uradalomtól távolfekvő vidékekről. Néha 1-2 hónapra (45 napra), máskor 5-6 hónapra köttetnek le és végzik a gazdaságban előforduló mindenfajta munkát, néha az aratást, gyakrabban a cséplést is. Havi bérük készpénz, vagy gabonafizetésből és ételmezésből áll. Gyakori, hogy a munkások havi készpénzfizetésen kívül, amennyiben az egész időt kitöltik, bizonyos gabonamennyiséget is kapnak, vagy pedig az aratási hónapért kapnak néhány mázsa gabonát.

Az élelmezést a gazdaságok többnyire nem elkészített ételek formájában szokták adni, hanem vagy nyers élelmicikkeket, vagy élelmezés fejében meghatározott gabonamennyiséget adnak s a hónaposok a rendelkezésükre bocsájtott konyhában s a közülük való szakácsnő segítségével maguk élelmezik magukat.

A hónaposok bére változatos, átlagok nehezen számíthatók ki, de megállapítjuk, hogy az egy napra eső keresetük magasabb az átlagos napszámbernél, miután pedig havi díjazást kapnak s így az esős munkanélkül töltött napok is díjaztatnak, az egy munkanapra eső keresetük lényegesen nagyobb az átlagos napszámkeresetnél.

A hónaposok elhelyezését illetőleg ma is még sok a kívánnivaló. Már néhány régebbi keletű rendelet (a 251.443/1928. B. M. és a 85.800/1929. F. M. sz. rendeletek) is, majd pedig a 36.328/1930. N. M. M. sz. rendelet részletesen szabályozta a munkások elhelyezését. Azonban röviddel e rendelet kiadása után megjelent a 37.744/1930. N. M. M. sz. rendelet, mely arra való hivatkozással, hogy a „mezőgazdasági érdekképviseleti szervek” felterjesztést intéztek, melyben az előző rendelet hatálytalanságát kérték, odamódosítja az előbbi rendeletet, hogy a megtorló eljárás ne legyen folyamatba téve mindaddig, míg a gazdasági helyzet érezhetően nem enyhül és a munkaadó gazdaságok a nagyobb befektetést igénylő átalakításokra és berendezésekre háztartásuk egyensúlyának megbolygatása nélkül képesek nem lesznek. E rendelettel tehát megint maradt minden a régiiben.

A mezőgazdasági munkavállalók egészen külön csoportját képezik a cselédek, akik egész évre szegődnek a munkaadókhoz. Jogviszonyaikat az 1907: XLV. törvénycikk szabályozza, mely szerint cseléd az, aki szerződéssel kötelezi magát, hogy valamely gazdaságban személyes és folytonos szolgálatot bérért teljesít legalább egy hónapon át. Más helyen azonban azt is megállapítja a törvény, hogy a szerződés, amennyiben más kikötve nincsen, egy évre szól s a felmondási idő a szerződés megszűnése előtt két hónap.

Gazdaságokban gyakran találunk félhavi felmondással egy-egy hónapra fogadott munkásokat, hónapos-féléket, akikkel nem szoktak írásbeli szerződést kötni, nincsen bérlevelük és cselédkönyvük sem. Jogi helyzetük meglehetősen bizonytalan, mert bár a cseléddel azonos munkakört töltenek is be, gyakorlatban cselédnek nem számítanak, a rövid felmondási és szolgálati idő miatt, valamint azért sem, mert havi készpénz, vagy gabonafizetésen kívül nem kapnak a cselédnél szokásos természetbeni járandóságokat (pl. földet) és lakást sem.

A valóságos cselédek egyik csoportját a bentkosztos cselédek (máshol szolgának is hívják őket) alkotják, akiknek teljes ellátás (étkezés, mosás), valamint készpénz, vagy gabonában megállapított fizetés jár. Főképen kiscgazdák, akiknek csak 1-2 állandó munkaerőre van szükségük, szoktak ily cselédeket alkalmazni, leggyakrabban nőtlen legényeket, akik többnyire az istállóban alusznak. Fizetésük koruk szerint évi 120-250 P, s valamivel magasabb, ha aratási munkát is végeznek. Fizetésük néha olyképpen van megállapítva, hogy annak zöme a nyári hónapokra jár, amivel a kiscgazdák az ellen védekeznek, hogy cselédjük ne éppen a legnagyobb munkaidőben hagyja el őket.

A legtöbb cseléd konvenció s cseléd. Bérük lakásból, földhasználatból, különféle természetbeni járandóságból és némi készpénzfizetésből áll. Természetbeni járandóságok és készpénzfizetés szokásos aránya jellemző az ország, vagy vidék mezőgazdaságának belterjességére, mert minél intenzívebb a mezőgazdaság, annál több a készpénzfizetés- és kevesebb a természetbeni járandóság. Nálunk a régi patriarchális naturálgazdálkodás maradékaiképpen is még a természetbeni járandóság a túlnyomó, bár mindinkább tapaszt-

talható a cselédségnek az a törekvése, hogy készpénzfizetése több legyen, mint az megszokásos. A helyes arányt készpénz és természetbeni járandóságok közt nehéz megállapítani, mert erősen változó, főképpen rohamosan emelkedő gabonaárak idején a cseléd számára is előnyösebb a gabonakonvenció és természetbeni járandóságok túlsúlya, ha azonban alacsony gabonaárak mellett magasak az iparcikkek árai, előnyösebb, ha több a készpénzfizetés. Bizonyos azonban, hogy ma, amikor már mindjobban eltávolodunk a zárt családi naturálgazdálkodástól s a cselédnek életviteléhez a gabona- és zsirszükségletén kívül mindent pénzért kell beszereznie, nem elégséges az évi 20-30-40 P, készpénz s nagyon is indokolt volna a pénzfizetés felemelése.

A konvenció annyiféle, ahány vidék. Szokásos tételei a lakás, fűtőanyag, illetményföld, kertiföld, tehéntartás, vagy helyette bizonyos napi tejmennyiség, gabona, néha szalonna, só, sertés- és baromfi tartás joga, készpénzfizetés, ritkábban ruha, cipő. A tehéntartás, mely régen általános volt, mind ritkábbá válik különösen középbirtokokon, ami nagy jövedelemcsökkenést jelent a cseléd számára. Kétségtelen azonban, hogy a tehéntartás megszűnése ugyancsak a belterjedés következménye, mert csökkentek a legelő területek is.

Már a napszámbevéknél rámutattam arra, hogy az átlagos bérek kiszámításában mennyi hiba rejlik. Átlagos cselédkonvenciók kiszámítása felette kétséges, mert a bérek összegezése és elosztásával könnyen juthatunk nem létező irreális eredményre, törtszámokhoz, a valóságban nem létező konvenciókhoz. Nem a valóságos átlagot kell tehát keresnünk, hanem a leggyakrabban előforduló konvenciót (statisztikai nyelven „módust”), mely soha sem lesz tört szám.

A konvenciónak pénzben való értékelése még nehezebb. A különböző, ezzel a kérdéssel foglalkozó munkák adatai közt főképpen azért oly nagyok az eltérések, mert a konvenciónak hol a fizetési értékét, hol pedig a használati értékét számítják ki. Nem helyes, ha az értékelést üzemtani képletekkel végezzük, mert az üzemtan a cselédbérré a gazdasági rezi szempontjából kíváncsi (pl. a cselédlakást a ház építési költségeiből a lakásra eső rész, amortizáció, épülfenntartási költségek szerint értékeli). Azok pedig, akik azt számítják ki, hogy mennyi a cseléd jövedelme, abba a hibába szoktak esni, hogy értékelik és mintegy a munkaadó javára írják mindazt a jövedelmet, ami nagyrészt a cseléd egyéni gazdálkodásának eredménye.

Arányos középület kell tehát választanunk a cselédbérek értékelésekor. Nem okoz nehézséget a fa, só, zsir stb., a konvenció-tej értékelése, de már a gabonajárandóság értékelésekor helyesebb, ha azt ama pár nap tőzsdei középára alapján számítjuk ki, amely napokon a cseléd megkapja konvencióját (malomba viszi és feleslegét eladja), nempedig az évi átlaggabonaárak szerint. A cseléd föld értékelése már nehezebb, mert annak minősége felette változó gazdaságunkint és mert bár a cseléd törvény előírja, hogy az illetményföldnek átlagos minőségűnek kell lennie, nem egy uradalomban a legrégebben trágyázott földet osztják ki a cselédeknek. Leghelyesebb, ha a vidék átlagos tengeri termése szerint számítjuk. Nehéz a tehéntartás értékelése is, amihez hozzájárul a gazda istálló, szalma, szállastakarmányok adásával, aminek kiszámítása nem okoz nehézséget, értékelhető az évi egy borjúból származó bevétel, de annak kiszámítása, hogy a gazda által nyújtottak a cseléd számára valóban mennyi bevételt jelentenek, felette nehéz, mert a gazda többnyire csak az ú. n. létfenntartó takarmányt adja s a piacra kerülő napi több liter tej többnyire a cseléd által adott erőtakarmányból áll elő. Hasonló a helyzet a sertéstartás értékelésekor, mert az uradalom viseli a cselédsertések kanászának egészbeni, vagy rész-

leges költségeiddé ezen túlmenően alig hoz e tekintetben áldozatot, mert a eselédscrtések legelője inkább sétáltató hely szokott lenni, mint valóságos legelő s a cselédek sertései még aratás után is csak akkor szoktak tarlóra kerülni, ha azt az uradalmi kondák már végigjárták. A baromfitartást illetőleg pedig semmit sem nyújt a munkaadó, éppen csak ennek jogát adja meg. Sertés, baromfitartás címen már azért sem lehet nagy összegeket számításainkba beállítani, mert eltekintve attól, hogy az ezekből származó jövedelem a cseléd egyéni gazdálkodásának, ügyességének és szerencsésének eredménye, hazánkban oly gyakori a sertés- és baromfivész, hogy az két-három évenként megtizedeli a cselédek állatállományát.

A konvenció pénzben való értékelése tehát alig adhat pontos abszolút számokat, de azért arra igenis alkalmas, hogy összehasonlításokat tehessünk. A konvenció uradalmanként változik, egyik búzát ad többet, de rozból kevesebbet, máshol kevesebb a készpénzfizetés, de több az illetményföld. A cselédbéreket ezért csak úgy hasonlíthatjuk össze, hogy ha a különféle járandóságokat ugyanazon alapárakkal hozzuk egy nevezőre. Nem helytálló azonban a cselédbéreknek napszámbérekre, vagy éppen órabérre való átszámítása, mert lehetetlen órabér szerint értékelni az állatok mellett alkalmazott cseléd, vagy a gulyás, csósz, pásztor munkáját.

Abból kiindulva, hogy a gabonakonvenció és ott ahol nincsen meg a tehéntartás, a helyette adott 1 liter tej járandóság nem elég egy nagyobb számú család eltartásához, mozgalmak indultak meg 1937. év tavaszán a cselédbérek rendezéséért. Ekkor látott napvilágot a cselédeknek adandó cselédbér egyik formája, a Komáromi Norma, melynek lényege az, hogy a cseléd 12 éven aluli 3 és 4 gyermeke után fél, az 5 gyermektől felfelé gyermekeként negyed liter tej többletet kap, továbbá a 3. tizenkét éven aluli gyermektől kezdve gyermekeként évi 1 q rozstöbbletet. Végnélküli tárgyalások folytak erről s bár mindenki elvben helyeselte a dolgot, néhány uradalmat, főképpen egyházi birtokot kivéve csak kevés helyen vezették be a családi bért.

A családi bérpótlék e formájának azonban van két nagy nehézsége. Az egyik az hogy csak egyforma bérek esetén valósítható meg igazságosan, mert a pótlék lényege éppen az, hogy egységes és általános fizetés képezze az alapot. A konvenció pedig, mint mondtuk, nagyon sokféle, még egyugyanazon tulajdonos, valamely vármegye különböző vidékein fekvő gazdaságaiban is más és más és változó főképpen a földjárandóság, mely rosszabb talajminőség mellett több, bőven termő vidékeken kevesebb. Ha pedig nem egyforma az alapkonvenció, úgy lesznek gazdaságok, melyek családi pótlékkal együtt sem adnak annyit, mint amennyi más gazdaságnak az alapbére.

Hibája a családi pótlék e formájának az is, hogy megnehezítené a sokgyermekes cselédek elhelyezkedését. Nagycsaládú cseléd eddig sem volt minden uradalom nyére, mert a sok gyermek felemeli a gyógykezeléssel járó terheket s bizonyos, hogy a családi bér bevezetése esetén, a munkaadók szívesebben fognak kevés gyermekes és ezért olcsóbb cselédet alkalmazni, mint ugyanolyan munkabírású cselédet, akinek sok gyermeke miatt nagyobb bért kell fizetni. A sokgyermekes cselédek fenyegető veszély csak úgy hárrítható el, ha a családi bér oly formában vezetettik be, hogy a munkaadók terhei függetlenek legyenek a náluk alkalmazott cselédek családi körülményeitől. Ha a sokgyermekes cselédek egy országos, vagy vármegyei bérkiegészítő alaptól kapják a családi pótlékot, mely alapon a munkaadók nem cselédjeik szerint, hanem azok számától függetlenül, holdanként, vagy földadó arányában fizetnek hozzájárulást, úgy az említett nehézségek kiküszöbölhetők.

A cselédügynek van néhány rendezetlen kérdése. Ilyen a vasárnapi munkaszünet. A cselédtörvény akként intézkedik, hogy a cselédnek vasárnap és sátoros ünnepeken munkaszünete legyen és a gazdának gondoskodni kell arról, hogy a cseléd időről-időre Istentiszteleten résztvehessen. Vasárnap is kötelessége azonban a cselédnek az állatok gondozásával, major rendbentartásával járó munkákat elvégezni, más munka azonban csak akkor követelhető meg tőle, ha erre fenyegető kár miatt van halaszthatatlanul szükség, amikor is a vidéken szokásos napszámot kapja. De a törvény 30. §-ának 2. bekezdése elrendeli azt is, hogy még azoknak a cselédeknek is, akik oly munkára szegődtek, melynek félbeszakítása a gazdaság természete, vagy alkalmazásának célja szerint lehetetlen (fejős, csósz, pásztor), köteles a gazda minden hónapban egy teljés, vagy hetenként egy fél napi munkaszünetet adni s erre az időre felváltásáról gondoskodni. A törvény e rendelkezése azonban a gyakorlatban végrehajtva nincsen.

Meglehetősen rendezetlen a cselédlakások kérdése is. A törvény szerint ugyanis a lakások olyképpen alakítandók át, hogy 10 év múlva, vagyis 1917-ben minden cselédnek külön szobája és kamrája legyen, ami ma a törvényben meghatározott terminus után több mint 20 évvel sincs mindenhol hiánytalanul végrehajtva. A törvény szerint a törvényhatóságoknak a cselédlakás építéséről szabályrendeleteket kellett volna alkotni, ami sok vármegyében meg se történt, ahol pedig megtörtént, ott a szabályrendeletek elavultak, vagy nem hajtottak végre. Újabb keletű, korszerű szabályrendeletek pedig nem nyertek jóváhagyást, hol nehezebb gazdasági viszonyokra, hol pedig a küszöbön álló földreformra való tekintettel s ugyanezekre való hivatkozással nem kötelezhető a munkaadó ma sem a cselédlakások rendezésére.

Van azonban a cselédtörvénynek egy rendelkezése, melyet a közigazgatási hatóságok felhasználhatnak a cselédlakásokkal kapcsolatos kirívó esetek orvoslására. A törvény szerint ugyanis, ha a gazda a cseléd, vagy annak családtagja életét, egészségét, vagy testi biztonságát veszélyezteti, a cseléd azonnal felbonthatja a szerződést, amikor igénye van bérére, vagy kártérítésre. A cseléd egészségét és testi biztonságát pedig veszélyezteti a nedves, vagy túlszűfolt egészségtelen lakás is.

Zavaros a fél és háromnegyed konvenciók kérdése is, mert nincsen semmiféle szabály, vagy mérték arra vonatkozóan, hogy mely életkortól jár a háromnegyed és a teljes konvenció.

Mezőgazdaságunk legfontosabb munkaneme a részesmunka, mert ebből származik a munkásság keresetének zöme, Míg az ipari munkás jövedelme kizárólag készpénzből áll, tipikusan fogyasztó tehát, addig a mezőgazdasági munkás azáltal, hogy jövedelme legnagyobb részéhez részesmunkával jut, egyúttal termelő, önálló vállalkozó. A vállalkozói jelleg legjobban kidomborodik a feles, harmados művelésben, ami tulajdonképpen már bérletnek mondható. A kapitalista termelés mindjobban háttérbe szorította ez ősi magyar munkarendszert és ma már inkább csak a földbirtokosok tőkehiánya folytán maradt meg. A feles, harmados, negyedes, ötödös művelés esetében a rész nagysága nemcsak attól függ, hogy a részes a szántás-vetést is végzi-e, vagy megmunkálva és elvetve kapja meg a földet és csak a növényápolási és betakarítási munkákat végzi, hanem függ a talaj minőségétől, az átlag terméstől is. Böven termő vidékeken gyakran negyedért vállalják ugyanazt a munkát, amit rosszabban termő helyeken harmados műveléssel végeznek s ennek dacára egyforma keresethez jutnak.

Felesművelésnél minden munkát a részes szokott végezni és éppen ezért már igaerővel is kell bírnia, de találkozunk a felesművelés oly formáival is, hogy a szántást

és vetést a földtulajdonos végzi és a részes ennek fejében bizonyos szolgáltatásokat teljesít. A feles művelés mind ritkábbá válik, bár a földbirtokreform során törpebirtokhoz jutottak közül nem lévén igaerejük, sokan adják ki földjeiket módosabb kisértéknek. Gyakori még a felesművelés szőlő, dohány termelésnél is.

A legerjedtebb a kapásnövények harmados, negyedes művelése, amikor a részes a kézimunkát végzi. Itt is gyakran találunk mellékkikötéseket, pl. meghatározott napi ingyen-munkaszolgáltatást.

Az üzemtan azt a munkarendszert, amidőn csupán a termények betakarítása képezi a munka tárgyát, gyakran a szakmány munkák csoportjába sorolja, de ezek a gyakorlatban részesmunka elnevezés alatt közismertek. A gabonaaratás, cséplés és az úgynevezett őszi részesmunka időrendben is három különféle csoportja a részesmunkának, melyeket középbirtokokon többnyire ugyanazon munkások szoktak végezni, nagy uradalomokban külön-külön munkáscsoportok.

Az aratásra a kaszások szerződnek a munkaadóval s a kaszások fogadják segéd-személyzetüket, kaszásonként egy marokszedőt, kaszaspáronként egy kötélterítőt és egy kéveköttőt. Az utóbbiak gyermekek, a marokszedők nők szoktak lenni. A kaszások az aratás keresztberakás, takarodás, asztagbarakásért együttesen 11-12 részt szoktak kapni, vagy cséplés után, amikor a kikötött részt csupán a szemből kapják, míg szalmából, miután annak lemérése gyakorlatilag lehetetlen, előre kikötött mennyiséget 1-2 szekerre valót kapnak. Máskor a részt még a táblákon jelölik ki, külön asztagra kerül és külön cséplik az aratók az uradalom által üzemben tartott géppel. Ez esetben az aratók szalmából is megkapják a reájuk eső részt s az uradalom minden egyes táblájából arányosan részelenek s így nem fordulhat elő, hogy a legsilányabb minőségű gabonából kapják ki részüket, mely előny mellett azonban nagy hátrányt jelent az, hogy az aratórész többnyire utoljára kerül cséplésre s így leghosszabb ideig van kitéve az időjárás viszontagságainak.

A gabonakeresetet a munkaadó szokta a munkás lakhelyére szállítani, míg a szalmarészt a munkás fuvaroztatja haza. Az aratómunkások és segéd-személyzetük élelmezése vagy napi fejkvóta szerint van megállapítva, vagy függetlenül attól, hogy az aratás mennyi ideig tart, annak egész tartamára meghatározott nyers élelmicikkek adásából áll. A szakácsnőt s annak segítségét, a víz és ételhordókat az aratómunkások együttesen szokták díjazni, étkezésüket az uradalom adja.

A cséplési munkabér az elcséplelt mag 3-4%-a. A birtokos adja a gépet, üzemanyagot, állítja a gépészt, a cséplőmunkások a magtárba szállítják a gabonát, a szalmát és a töreket kazalba rakják. A csépléshez, cséplőgép nagysága szerint 16-28 ember szükséges s ezek együttesen osztoznak a részből. Néha azonban kevesebb számú cséplőmunkás szerződik és maguk fogadnak néhány segédmunkást, többnyire lányokat fix összegért s bizony ezek végzik a munka legegésztelenebb, legfárasztóbb részét, a kévebontást pelyvahordást. Ha csépléskor a munkások az uradalomtól kapnak élelmezést a rész is megfelelően alacsonyabb. Az őszi részesmunkák bére már változatosabb s midőn csupán a termények betakarítása képezi a munkát, tengeriszedésért 10-11-12 részt, a burgonya-szedésért 9-10-11 részt szoktak a munkások együttesen kapni. Ha a munkaadó étkezést is ad, a munkabér megfelelően alacsonyabb.

E munkák elvégzésre kötött szerződések korántsem olyan egyszerűek, mint az itt elmondottakból következtethető lenne. A mezőgazdasági munkás legfőbb törekvése az, hogy az egész esztendőre megszerezze kenyérgabona szükségletét s ezért az arató-

munka a legkapósabb. Hogy jóelőre leköttesse magát, elfogad robotszerű kikötéseket, melyeket aztán, amikor a munkák elvégzésére kerül a sor, már nem szívesen teljesít. A sokféle mellékkikötések rendkívül bonyolulttá teszik a munkásszerződéseket, különösen ott, ahol ugyanazok a munkások szerződnek az összes gazdasági munkák elvégzésére. Ilyenkor annak fejében, hogy a számukra legfontosabb aratást megkaphassák, az egyéb munkákat gyakran olcsóbban vállalják el, mint azt külön munkásokkal lehetséges volna. Gyakran látjuk azt is, hogy bár a munkások a tél folyamán aláírták a szerződést, annak egyes részeit, amikor azokra sor kerül, végrehajtani nem akarják, ami főképpen akkor szokott előfordulni, amikor az aratásból és cséplésből eredő keresetük kielégítő volt, de a kapásokban rosszak a terméskilátások s így e részesmunkából már nem remélnék megfelelő keresetet. Mind gyakrabban fordul elő, hogy a munkások a munka valamely végső részét nem végzik el (tengeri-szárvágás, répaszedés), vagy az őszi munkákra is leszerződött aratómunkások őszi nem hajlandók munkába állni, ami ellen csak azzal védekezhetnek a munkaadók, hogy az előző munkából eredő keresményből bizonyos mennyiséget kaucióképpen visszatartanak.

Majd mindegyik szerződés magában foglalja azt, hogy a munkások fejenként bizonyos nagyságú részesföldet kapnak, melynek fejében azonban kötelesek néhány hold takarmányt lekaszálni, megforgatni, összegyűjteni, kazalba rakni, vagy egyéb munkákat végezni. Többnyire köteleztetnek a munkások arra is, hogy felszólításra bármikor napszámra kell megjelenniük. Néha előre meghatározott napszámok mellett, mely napszámok néha alacsonyabbak a hatóságilag megállapított napszámokénál. Mások a munkások megmunkált, vagy elvetett földet kapnak, melynek egész termése az övék és ennek fejében kötelesek bizonyos munkákat elvégezni. Oldalszámra lehetne felsorolni az ehhez hasonló kikötéseket, melyek a szerződéseket terjengőssé, áttekinthetlenné teszik, tág teret nyújtanak a munkások kiuzsorázására, rengeteg súrlódásra, pereskedésre adnak okot. Az ilyen mellékkikötések végeredményben leszállíthatják a tényleges munkabért, mert, ha a névleges munkabér aratásért n rész, az valójában lényegesen alacsonyabb, ha a munkásoknak pl. takarmánykaszálást kell végeznie, ingyen, vagy előre kikötött alacsonyabb napszámért kell dolgoznia. A szerződésekben kikötött mellék-munkákkal kapcsolatban tág lehetőség nyílik a hatóságilag megállapított legkisebb napszámok és szakmányaikra is, mert a munkabér bonyolultan kapcsolódik különféle munkához.

A már szinte szokásossá vált mellékkikötéseket és robotszolgáltatásokat azonban nemcsak a munkaadók kötötték ki és kényszerítették a munkásságra, hanem a mezőgazdasági munkák sokrétűségéből fejlődtek ki és maradtak meg napjainkig. A munkás, akinek állatja van, szívesen vállal pl. rétkaszálást s mivel az, hogy ehhez másképpen hozzájutna, bizonytalan, hajlandó az aratással kapcsolatos szerződésben olcsóbban is elvállalni. Munkaerejének az aratáson kívüli időben való kihasználásáért az aratószerződésben a napszám munkára is kötelezi magát s ezt, miután így biztosítva van, hogy keresethez jut s nem kell napszám munka után néznie, esetleg alacsonyabb bérekért is vállalja. A munkaadók legfeljebb kihasználják mindezt, ami azonban egyáltalában nem állott ellentétben a szabad egyezkedés liberális elvével. De százféle más oka is lehet a robotszolgáltatásoknak. Az aratószerződésben a munkások arra is kötelezve vannak, hogy kézierővel összegerebélyzik a learatott táblákat. Kérésükre az uradalom a maga lógerebélyeivel végzi el ezt a munkát, minek fejében a munkások egy napot ingyen dolgoznak. A robot ma is általános a mezőgazdasági lakosság életében. A nincstelen munkás nem

tudja készpénzzel kifizetni lakbérét, tehát ledolgozza azt, robottal szolgálja le a törpebirtokos földjének megszántását és a fuvart.

Amíg a teljesítésért kikötött napszámmunka, vagy egyéb ellenszolgáltatás méltányos mértékben van megállapítva, addig nem kifogásolhatók a robotszerű kikötések, de világos, hogy ezek tág teret nyújtanak a munkás kiuzsorázására, mert a munkás megszorultságában sokszor minden kikötést elfogad. A szabad egyezkedés liberális elve a mai viszonyok közt már nem helytálló és ezen majd minden országban rést ütöttek már a korszerű szociális elvek. Nálunk ezideig csupán a legkisebb napszámbérek megállapítására szorítkozik az állami beavatkozás, míg a munkás keresetének zömét kitevő részes munkánál helytelen joggyakorlat folytán is a munkás védtelen a kiuzsorázás lehetősége ellen, mert amit egyszer szerződésben aláírt, elfogadott, azt teljesítenie kell akkor is, ha a gyakorlatban ki is tűnik, hogy az méltánytalan.

Ezen csak úgy lehetne segíteni, ha mindenfajta munkára külön kellene szerződést kötni, a munkabér világos megjelölésével és tilos lenne a tényleges bér csökkenését eredményező robotszerű mellékszolgáltatásokat kötni. Erre vonatkozóan az 1923: XXV. törvénycikk is intézkedik, amidőn kimondja, hogy semmis minden olyan szerződéses megállapodás, melynél fogva a munkásoknak arányos külön díjazás és meghatározott ellenszolgáltatás nélkül kellene valamely munkát, vagy szolgáltatást teljesíteni. A törvény e részét azonban ritkán használják fel a hatóságok.

Az 1923: XXV. törvénycikknek ez általános rendelkezéseitől eltekintve azonban utal a törvény a részesmunkákkal kapcsolatos napszám- és szakmáybérekre is. Ha tehát pl. a munkás az aratási szerződéssel kapcsolatban napszámmunkára köteleztetik, a napszám nem lehet alacsonyabb a legkisebb napszámbéreknél, ha pedig elvállalja a munkaadó takarmánynövényeinek lekaszálását, amiért néhány négyszögöl földet kap használatra, úgy ennek értéke kell, hogy elérje a legkisebb napszámbéreket. A törvény ugyanis azt mondja, hogy az összes számbavehető körülmények figyelembevételével mellett kell a munkabéreket mérlegelni. A robotszolgáltatáskor is kiszámítható a munkabér nagysága, mert ha pl. a munkás a lakbért, vagy fuvart törleszti ie munkával, megállapítható a lakbér, fuvar pénzértéke s ha ezt az összeget osztjuk a leszolgálendő robotnapok számával, úgy az egy napra eső összeg kell, hogy elérje a legkisebb napszámbéreket.

A részesmunkaszerződésekben a munkások többnyire köteleztetnek arra, hogy a gazdaság kívánságára és meghívására azonnal napszámmunkába kell állaniok, aminek elmulasztása súlyos következményekkel, néha azonnali elbocsájtissai jár. Nem lehet megkívánni a munkástól, hogy azért, mert aratásra leszerződött, egész tavaszon át készen álljon és várja, hogy a gazdaság mikor hívja napszámba, ami gyakran az utolsó pillanatban a munkábaállást megelőző este történik, amikor a munkásnak esetleg más megkezdett munkáját kell abbahagynia. Helyesebb volna, ha a szerződésekbe bevételne az, hogy legalább 48 órával előbb kell a munkást értesíteni a munkába állásról.

Kétségtelen, hogy minél belterjesebb a gazdálkodás, annál kevésbé előnyös a részesarató és cséplés a munkaadó számára, mert a többlettermést eredményező befektetésekből a munkás is részt kap anélkül, hogy ehhez bármit is hozzáadott volna. Ha egy gazdaság erősen műtrágyázza földjét s ezáltal pl. holdanként 5 q-val emelkedik a termés, úgy 11 részért történő aratáskor 10 holdon már 450 kg. haszonhoz jut a munkás minden ellenszolgáltatás nélkül. Néhány államban az ilyen befektetések terheinek arányos részét is viseli a munkás, Olaszországban pedig úgy oldották meg ezt, hogy a rész, mely %-ban

van megállapítva, a termésátlagok növekedésével csökken s így a munkás- a területegység után kb. mindig ugyanannyit keres.

Az 1898:11. törvénycikk előírja, hogy szerződést csak munkásigazolvánnyal ellátott munkás írhat alá. Ezzel kapcsolatban egészen eltérő eljárások vannak gyakorlatban. Egyes községekben a jegyző bevezeti a munkásigazolványba azt, hogy a munkás mily munkára szerződött le valamely gazdaságba, máshol csak belebélyegezik az igazolványba azt, hogy leszerződött, sok helyen a munkástól csak az igazolvány felmutatását kívánják meg. Ahol nem vezetik bele pontosan a munkásigazolványba azt, hogy milyen munkára szerződött le a munkás, semmi biztosíték nincsen arra, hogy a munkás később máshová, ahol jobb keresetet remél, újra leszerződjön s mind gyakoribbá válik egyes vidékeken az, hogy a munkák megkezdésekor néhány munkás hiányzik s a munkaadó kénytelen a hatóságokat igénybe venni, aminek ugyan kevés gyakorlati haszna van, mert mire a máshová elszegődött munkást megtalálják, elővezetik, hosszú idő szokott eltelni. Az esetleg kiszabásra kerülő büntetés a munkás szemében egyáltalában nem megbélyegző és nem hat elriasztóan. Ma sok gazdaság eleve több munkást fogad, mint amennyire szüksége lesz, mert számolnak azzal, hogy a munkások egyrésze úgysem áll munkába. A szerződést szegő munkást fel sem jelentik, aminek következményeképpen a szerződés kötelező erejének tudata mindjobban kivesz a munkásságból. Amidőn tehát egyrészt a munkás szerződésnek egyszerűsítése, a részesmunkának minimálása s a robotszerű kikötések megtiltása mellett foglalunk állást, módot kell találni arra is, hogy a szerződésekben vállalt kötelezettségek pontosan teljesíthetők legyenek.

Sokak által képezi kifogás tárgyát az a tény, hogy a munkaadók gyakran idegenből fogadnak munkásokat akkor is, amikor közvetlen környékükön nagyszámú munkavállaló él. Ennek több oka van. Az idegenből jött munkás állandóbb és megelégedettebb, mint a helybeli, aki folytonosan tájékozva van a környék viszonyairól és elégedetlen, ha valahol jobb kereseti lehetőségeket vél felfedezni. A helybeli munkás vagy otthon lakik, vagy legalább is hetenként többször haza megy családjához, ezért a munkások reggel egyenként szálingóznak munkahelyükre, este korábban mennek haza, míg az idegenből jött munkás, miután munkahelyén lakik, társaival együtt kel, együtt fekszik.

Nem könnyű annak eldöntése, hogy helyesebb-e, ha az uradalmak több aratót alkalmaznak és így egy aratóra kevesebb kereset esik, vagy kevesebb aratóval szerződnek, akik így fejenként többet keresnek. Szociális szempontból talán helyesebb, ha több munkás jut keresethez, de a szerződő munkások érdeke ezzel éppen ellentétes, mert azok minél nagyobb keresethez akarnak jutni.

A részesaratásból eredő kereset kiszámítása nem okoz nehézséget. Ha tudjuk, hogy valamely vidéken, vagy uradalomban hány hold learatandó terület esett egy munkásra, ismerjük az egy holdra eső átlagterméseket s ennek szorzatát osztjuk a résszel (11-12-vel), megkapjuk a munkás bruttó keresetét, amiből le kell vonnunk az arató által fogadott segédszemélyzet járandóságát, éthordó bérének a munkásra eső részét (minden összevéve ez kb. 300-450 kg). A maradék a munkás nettó keresete, melyet osztva a munkában töltött napok számával megkapjuk napi keresetét.

A cséplőrészkereset kiszámításánál hasonló az eljárás, de itt a napi kereset a terméstől függetlenül is kiszámítható. Napi átlagos 100 q cséplésből 3-4 q a cséplőké, 20 cséplőmunkás esetén, tehát egyre napi 15-20 kg. gabonakereset jut. A cséplési szerződések gyakran azt a kikötést tartalmazzák, hogy aprómagvak cséplésekor a rész nem a cséplést magban, hanem ugyanolyan súlyú gabonában adandó ki, arra való hivat-

kozással, hogy az egy munkásra eső néhány kg maggal a munkás úgy sem tudna mit kezdeni, az kis mennyiségben el nem adható. Méltánytalan az ilyen kikötés, mert így a leghosszabb időt igénybevevő cséplésből alig van a munkásnak keresete. A biborhere cséplés pl. hetekre elhúzódhat, a napi cséplési eredmény alig néhány mázsa, amiből a rész értéke a magvak aránylag magas ára folytán sokkal több, mint az azonos súlyú gabona értéke. Magvak részcséplésekor tehát egyedül az az igazságos, ha a munkások a cséplés után járó magmennyiség pénzértékét kapják meg, ami lényegesen több, mint az ugyanolyan súlyú gabona értéke.

Az őszi részesmunkákból eredő átlagos kereset megállapítása nehéz, mert ez többféle termény betakarításából származik. A tengeri, burgonya, répaszedés aránylag hosszú időt vesz igénybe, az őszi rövid napok és bizonytalan időjárás miatt, ezért a munkások igyekezete az, hogy ez idő alatt élelmezést is kapjanak, ami különösen távolból szerződtetett munkások esetében indokolt is.

Bármily nagy eltérések is mutatkoznak azon számítások eredményei közt, melyek a mezőgazdasági munkásság kereseti és jövedelmi viszonyaira vonatkoznak, az, hogy a munkásság foglalkoztatottsága és keresete felette alacsony, nem képezheti vita tárgyát.

A foglalkoztatottság hiánya és a mezőgazdasági munkanélküliség csökkenésére sajnos nem sok a remény a távolabbi jövőben sem, mert a mezőgazdaság gépesítése elől csak ideig-óráig lehet kitérni. Ma csupán a kapálógépek csökkentik a kézimunka szükségletet lényegesen, de ezek is inkább állatvontatásúak s így az emberi munkaerő itt is szerephez jut még. De rentábilis gazdálkodás már ma is csak gépekkel végezhető. A világ nagy gabonagyáraiban, az amerikai államokban teljes a gépesítés, igaz, hogy ott az emberi munkaerő lényegesen drágább, mint nálunk. De még Délafrikában is, ahol olcsó néger munkás korlátlan mennyiségben áll rendelkezésre, ültetvényeken s a burok parasztgazdaságaiban egyaránt a gépi munka erős terjedését láttam. Jelenleg a kisgazdaságok gépesítése nálunk a gépek drágasága miatt lehetetlen, de bizonyos, ha az ország piacán monopol helyzetben uralkodó néhány mezőgazdasági gépgyár egyszer majd a vámsorompók megnyitásával versenynek lesz kitéve, a mezőgazdaság minden nagyságú üzeme mechanizálódni fog nálunk is és a munkáskérdés ekkor fog a legveszélyesebb problémává nőni, mert százezrével fognak kereset nélkül maradni munkásaink. Már ez a szomorú kilátás is parancsolóan int arra, hogy a nincstelen munkásnép legalább annyi földhöz juttassék, hogy azon az egyszerű vegetatív életéhez szükséges gabonamennyiséget termelhesse. Nézetem szerint illuzórikus abban reménykedni, hogy nincstelen agrártömegeink majd az iparban fognak elhelyezésre találni, mert, ha az ipar még oly nagyméretűre nőne is, a racionalizálás és fokozódó gépesítés folytán az iparban is mind kevesebb munkáskézre lesz szükség. Ma éppen az ipari országokban legnagyobb a munkanélküliség s még Németországnak és az Amerikai Egyesült Államoknak is nagy gondot okoz, hogy miképpen vezesse vissza ipari munkás tömegeit a földhöz s juttassa legalább annyi földbirtokhoz, hogy kedvezőtlenebb konjunktura, teljes vagy részleges munkanélküliség idején is, legalább pusztá megélhetésük biztosítva legyen.

A mezőgazdasági munkaadók ma is óriási áldozatot hoznak azzal, hogy nem használják az aratógépeiket, melyekkel pedig az aratás sokkal olcsóbban volna végezhető, mint akár részesmunkával, akár napszámmal, még a jelenlegi indokolatlanul magas gépárak mellett is.

Míg az ipari munkás magasabb bérek idején rövidebb idő alatt is megkeresheti

az életviteléhez szükséges jövedelmét, addig a részesmunkásnak háztartása számára szükséges kenyérmagvak megszerzéséért egyforma mennyiségű munkát kell teljesítenie, függetlenül a terményáraktól. Magasabb terményárak pedig a munkás helyzetén csak akkor javítanak, ha gabonakeresete több, mint amennyi háztartásában szükséges és a feleslegét eladhatja. De ekkor előtérbe lép legnagyobb agrárproblémánk, az iparcikkek árának aránytalan magas volta. Mert a törpebirtokosnak annyi hold föld termésére, a munkásnak legalább annyi munkabérijövedelemre van szüksége, amennyiből családjának meg tudja szerezni a napi ételmen felül a ruházatát és életviteléhez szükséges valamennyi iparcikket. Kisebb agrárrolló esetén tehát kevesebb munkabérrel, kevesebb földdel is megelégszik.

Minden országban, ahol a kereslet és a kínálat törvénye a munkanélküliség kérdését nem képes megoldani, vagy a munkabérek a munkásra nézve hátrányosan alakulnak, az állam belenyúl a mezőgazdaság munkaszervezetébe és rendezi a bérkérdést, vagy hozzásegíti a munkásságot erős védelmi szervek felépítéséhez.

Nem kívánom itt felsorolni az egyes országok munkásvédelmi rendszereit, hanem csak annak megállapítására szorítkozhatom, hogy minden kultúrországban hatályos munkásvédelmi intézkedések sorozatát látjuk. Fejlettebb iparú országban a mezőgazdasági munkás is fokozottabb védelemben részesül, mint a régi agrárországban, ahol a munkarendszerek még a régi patriarchális időkből maradtak meg, holott a valóságos patriarchális viszony munkaadó és munkás közt már rég megszűnt. Pedig éppen az agrárországokban, ahol a lakosság tekintélyes része foglalkozik mezőgazdasági bérmunkával, volna fokozottan indokolt a munkás védelem kiépítése.

Egyetlen munkabérszabályozó törvényünkben, az 1923: XXV. törvénycikkben a kétféle megoldás, az állami beavatkozás és az érdekképviselési rendszer útján való munkabérszabályozás egyesítve van, amennyiben a munkabérmegállapítást az államhatalom rendeli el, de az érdekeltekből álló vegyesbizottság végzi.

A szerződés szabadságának elvén eddig törvényeink óvakodtak részt ütni. Évenként megjelenik a mezőgazdasági munkák zavartalanságát biztosító rendelet, mely felhívja az érdekképviselőket, hogy iránytadó megállapodásokat, mintaszerződéseket alkossanak, ami azonban ritkán szokott megtörténni, már csak ezért is, mert az ilyen mintaszerződéseknél és megállapodásoknál elfogadására senki sem kötelezhető. A vármegyei gazdasági egyesületek is szoktak tagjaik számára irányszerződéseket kidolgozni és munkabéreket megállapítani, nem sok eredménnyel. Legújabbán a Fehérmegyei Gazdák Nemzeti Szövetsége olyan formában nyúlt ehhez a kérdéshez, hogy munkaadó tagjaik hatóságok előtt is érvényesíthető joghatállyal vállaltak kötelezettséget a szövetség által megállapított minimális bérek betartására. Az ilyen mozgalmakban azonban inkább azok a munkaadók szoktak részt venni, akiknél szociális megértésük folytán úgy sincsenek bajok és éppen azok tartják magukat távol, akik ellen állandó és sok a panasz s így az általános helyzeten alig változik valami.

A mezőgazdasági munkásságnak nem volt és ma sincsen olyan érdekképviselési szerve, mely kizárólag az ő érdekeit képviseli. Külön csoportonként tagjai ugyan a munkások a mezőgazdasági bizottságoknak és kamaráknak s így elméletileg érdekük ott képviselve van, mégis azért, hogy csoportjukkal szemben 5 csoport velük nem azonos érdekeket képvisel, hatályosabb munkásvédelem a kamarák részéről nem is várható, annál is inkább, mert a kamarák az általános agrárérdekek képviselőit hívták életre, nem pedig munkás védelemre. De a munkásságot ért sérelmek orvoslásában a

kamaráknak inkább csak közvetítő szerepük van, mert szankciókkal ellátott közvetlen intézkedési joguk nincsen.

Nem sikerült a munkásságnak érdekei védelmére szervezkedni s így bár nagy tömeget alkotnak, szinte egyenként állnak szemben a munkaadóval s nem vitatható, hogy vele szemben a munkás a gyengébb fél. Bármely sérelem, ha ugyanaz., akár ezer munkást is ér, csak egy-egy ember sérelme marad, a közös érdekeknek nincsen szószólója. Az a néhány intézmény, mely számukra hivatott életre, mint pl. a Hatósági Gazdasági Munkaközvetítő, a Munkás jog védő Iroda, vagy a Földművesek Tudakozó Irodája, alig jelent számukra segítséget, mert létezésükről is alig tudnak.

Minden szempontból indokolt tehát, hogy az elhagyott mezőgazdasági munkásság segítségére siessen az állam. Elsősorban azzal, hogy számukra erős, nemzeti irányú törvényes érdekképviselőt alkot, mely akár az egyes munkaadókkal, vagy azok már meglévő szervezetivel tárgyalhat, kollektív szerződéseket köthet, elláthatja a munkásság jogvédelmét, végezheti a munkaközvetítést.

Halaszthatatlan feladata az államnak belenyúlni a munkabérekérdésekbe is, aminek kiinduló pontja az 1923: XXV. törvénycikk lehetne, ha joghatálya a napszámbérek megállapításán túlmenően kiterjesztenék valamennyi mezőgazdasági munkabérré, részesmunkabérekre, cselédbérekre egyaránt, miként ezt az Országos Mezőgazdasági Szociálpolitikai Tanács a földművelésügyi kormányzatnak már javasolta is.

De ezen túlmenően hozzá kell kezdeni a vasárnapi és éjszakai munka és e munkák díjazásának szabályozásához, az éven át lekötött cselédek fizetéses szabadságának törvénybeiktatásához, ami éppen a mezőgazdaságban a téli hónapok csekély munkaintenzitása folytán könnyen megoldható.

Gondoskodni kell arról, hogy a munkásság érdekeit szolgáló törvényeket és intézkedéseket a munkásság megismerje, hogy a hatóságok a jogszabályok betartását állandóan ellenőrizzék s ne csak akkor lépjenek közbe, ha konkrét panaszok formájában jutnak visszaélések tudomásukra.

Mezőgazdasági munkásnépségünk messze földön híres szorgalmáról, igénytelenségéről egyaránt. A közfogyasztásból kiesett tömeg életszintjének felemelése, az állam legfontosabb feladatját kell, hogy képezze, mert mint XIII. Leó pápa a Rerum Novarumban mondja: „A gazdagok amúgy is körül vannak véve saját védőbástyáikkal s így kevésbé szorulnak rá az állami oltalomra, míg a szegények, kik semmi eszközzel sem rendelkeznek érdekeik védelmére, az államra támaszkodhatnak”.